

AZ OROSZ NYELVŰ JOGI TERMINOLÓGIA HELYZETE OROSZORSZÁGBAN

PALÁSTHY GYÖRGY

szakfordító, kormánytolmács, tolmácsolásoktató

E-mail: palasthy.gyorgy@gmail.com

The State of Russian Legal Terminology in Russia. Every field of science and public life by its very nature requires a uniform and clear terminology that provides a solid foundation for the field. This is particularly true in the field of law, where the consistent application of terminology is crucial, for example, for the accurate classification of acts or the application of laws as intended by the legislator. However, despite the many national and international terminology organisations and initiatives, the emergence, development and application of terminology varies from one country to another. In this paper, we review the situation of legal terminology in Russia. Curiously, in Russian jurisprudence terminology is not considered as a separate subfield, but as a part of legal technique.

Keywords: legal terminology, terminology strategy, juridical techniques, Russian legal terminology, Russian law

1. Bevezetés

A nyelvpolitika hagyományos – jogalkotási, oktatási, média, kulturális, gazdasági stb. – elemei mellett az alkalmazott terminológia önálló összetevőként jelenik meg. A nyelvtervezés fogalma szorosan kapcsolódik a perspektivikus nyelvpolitika fogalmához, amelyen belül a nyelv(ek) és alrendszereik (állami, hivatalos, kisebbségi stb.) jogszabályi és funkcionális státuszának kérdései mellett a normaalkotás, valamint a nyelvi egységek lexicográfiai kodifikációjának problémái is a vizsgálat tárgyát képezik. Grinyev-Grinyevics Sz. V., a neves terminológus véleménye szerint a nyelvtervezés fő célja „a speciális szókinccs [...] fejlődési folyamatainak irányítása” (Grinyev 2011: 22), amelynek szaporodása a különböző nyelvekben jelenleg lavinaszerű.

A terminusok számának növekedésével az új szakszókinccs szükségességének okait tárgyalva a kutatók rámutatnak arra, hogy jelenleg „minden száz új szóból 99 terminus” (Grinyev-Grinyevics, Szorokina 2018: 22). A terminusok számának növekedését nemcsak a tudományos ismeretek területén zajló globalizációs folyamatok fejlődése, a modern tudományok inter- és transzdiszciplinaritása, hanem az intralingvisztikai tényezők (szinonímia, nyelvi gazdaságosságra való törekvés, a homonimák differenciálódása stb.) hatására kialakuló új tudományos irányzatok megjelenése is elősegíti. A „terminológiai robbanás” (Komarova 2017: 17), illetve a „terminológiai vízőzön” miatti aggodalmak

(Grinyev-Grinyevics 2011: 22) miatt szükség van a szakszókincs szabályozására, normalkotására és kodifikációjára irányuló tudatos politikára.

A terminológiai politika közvetlenül kapcsolódik az állam korpusztervezési nyelvpolitikájához, amely rendszerint a nyelv lexikai területén történő átalakításokat célozza. Az ISO 29383:2010 Terminology policies – Development and implementation (IDT) nemzetközi szabványon alapuló GOSZT R 29383–2013. számú orosz nemzeti szabvány a különböző területeken dolgozó felső vezetők számára készült. Ez a szabvány arra szolgál, hogy iránymutatást nyújtson az általános elvekről egy adott környezetre szabott terminológiai politika kialakításához. Nemzeti környezetben a terminológiai politika jogi dokumentum, vagy legalábbis annak egy meghatározott része, például nyelvi, oktatási vagy tájékoztatási politika formájában jelenhet meg.

A fentiekkel bizonyos mértékben ellentétben a jogi terminológia fejlődése Oroszországban nem támaszkodik szervezeti rendszerekre. A jogi terminológiai rendszer fejlődését úgy kell tekinteni, mint egy következetes változási folyamatot, amely két tényező – a terminológiai folytonosság és a differenciálódás – hatására következik be. Kruglíkov V. A. szerint (*Nagy Orosz Enciklopédia*, 1975) a kontinuitás „a »társadalmi emlékezet« egy speciális mechanizmusa, amely a múlt kulturális információinak felhalmozását és tárolását végzi, amely alapján új értékek jönnek létre”. A jogfejlődéssel összefüggésben Nenovski N. megkülönbözteti a folytonosságot „vertikálisan” (időben) és „horizontálisan” (térben) (Nenovski N. 1977). Az időbeni folytonosság szerinte az elemek megőrzését jelenti ugyanazon nemzeti jogrendszer új minőségi állapotokba való átmenete során. A térbeli folytonosság más államok múltbeli jogi tapasztalatainak érzékelésében áll. Ez a fogalom a jogi terminológiai rendszerrel kapcsolatban is használható. Így a folyamatoság „vertikálisan” a terminusok megőrzését jelenti az orosz jogi nyelv fejlődésén belül az egyik jogi terminológiai rendszerből (az általános rendszeren belüli alrendszerből) a másikba való átmenet során, míg a folyamatoság „horizontálisan” a más államok jogi nyelvében használt elemek hazai terminológiai rendszerbe való befogadását jelenti. A folytonosságnak a jogi terminológiai rendszerrel kapcsolatos „vertikális” (időbeni) formái – a jogi terminusok átalakulása, újjáéledése és következetes fejlődése, a jogi terminusok továbbélése.

P. Sandevóir, a híres francia jogász *Bevezetés a jogba* című munkájában a jogtechnika fogalmát tágabb és szűkebb értelemben is vizsgálja: „A jogtechnika a jogtudomány gerince. Nem szabad szűken értelmezni, csak a terminológiai kérdésekre, a jogi nyelvhasználat feltételeinek meghatározására vagy tisztázására, és a jogi érvelés logikai felépítésére korlátozódva. [...] Más szóval, a jogtechnika a jogi normák megalkotása és alkalmazása során használt, tudományosan kidolgozott módszerek összessége.” (1994: 135) A jogtechnika fejlődésével felmerült az igény szerkezetének meghatározására. Ezt a kérdést Alekszejev Sz. Sz. (1982: 268–270), az orosz állam- és jogtudomány elismert szakembere vetette fel először az 1980-as évek elején *A jog általános elmélete* című munkájában, amelyben javasolta a fogalmak felosztását: a jogtechnikához sorolta a technikai eszközöket, például a terminológiát és a jogi konstrukciókat, míg a normák kifejtésének

módját és a hivatkozások rendszerét a jogi technológiához. A jogi terminológia problémái központi helyet foglalnak el a jogalkotási technikában (Kalina, 2023). A jogi terminológia minősége és fejlettségi foka tükrözi egy adott társadalom jogi kultúrájának szintjét, a jogalkotás minőségi javítására, a jogállamiság, a jog és a rend megerősítésére való törekvését.

Elvileg minden törvénytervezet megírását olyan terminusok meghatározásával kell kezdeni (l. első fejezet, általános rendelkezések, alapfogalmak), amelyek a jogszabály gerincét alkotják. Ezek biztosítják a jogrendszer szabály – és tágabban a jogrendszer koherenciáját. Minden gondolkodás, beleértve a jogi gondolkodást is, nemcsak a létező valóság megértését teszi lehetővé, hanem azt is, hogy azt bizonyos módon, bizonyos igényeknek, érdekeknek és céloknak megfelelően átalakítsuk. A gondolatok azonban akkor válnak hozzáférhetővé az észlelés számára, ha verbális ruhába öltöznek (Tamás 2021: 63), azaz a nyelv segítségével fejeződnek ki, külsőleg konkrét jelekben materializálódnak, szemantikailag kapcsolódnak egymáshoz, és bizonyos kódrendszert alkotnak.

A jogtudományban és a jogalkalmazás során ezt a folyamatot a jogtechnika biztosítja, amely olyan módszerek, eszközök és technikák összessége, amelyeket az elfogadott szabályokkal összhangban a normatív-jogi aktusok kidolgozása és rendszerezése során alkalmazunk azok tökéletességének biztosítása végett. A legfontosabb típus a törvényalkotási (jogalkotási), különösen a jogalkalmazási technika. A jogtechnika elemei a módszerek, szabályok, technikák és eszközök. A jogtechnika szabályai – a jogi aktus szerkesztési folyamatát meghatározó, a jogtechnika módszerein alapuló konkrét követelmények. Mivel egy törvénytervezet (vagy más jogszabály) kidolgozása során a szöveges forma pontosságával és a szabályozandó társadalmi viszonyoknak való megfeleléssel, a jogszabály belső és külső konzisztenciájával, a jogszabályban használt fogalmaknak a környező valóság objektív jelenségeinek való megfeleltetésével kapcsolatos kérdések várnak megoldásra, a jogtechnika szabályai három nagy csoportra oszthatók: **nyelvi**, azaz az egyértelműség, a pontosság, a semlegesség, a jogi szövegek gazdaságosságának szabályai, a szövegben használt kifejezések egyértelműsége, a szintaktikai szerkezetek tökéletessége, a normák kifejezésmódjának stabilitása stb.; **logikai**, vagyis azonos tárgyak értelmezésének azonossági szabályai, a jogi aktus szövegének strukturálása, a jogi normák metszéspontjai stb., illetve **gnoszeológiai**, azaz a társadalmi jelenség megfelelő nyelvi eszközökkel való megjelenítésének szabályai, a jogi aktus tárgyának pontos meghatározása, a kidolgozott aktus kontextusának megismerése.

A modern jogi terminológiai rendszer a különböző történelmi, politikai és egyéb tényezők hatására bekövetkező változások következményeként állandó fejlődésben van. Ez azt hordozza magával, hogy minden újonnan megjelenő jogi terminológiai alrendszer az előzőből „nő ki” új társadalmi kapcsolatok kialakulásának eredményeként és a folyamatos terminológiai evolúció következtében.

A történelem élesebbnél élesebb fordulatai, a korábbi társadalmi viszonyok összeomlása nem vezetett a jogi terminológiai rendszer megsemmisüléséhez, az orosz jog fejlődésének legkülönfélébb történelmi feltételei között bizonyos terminológiai tartalom

mindig megmaradt és tovább működött az elfogadott jogi forrásokban. Ilyenkor sor került egyes fogalmak tisztázására, rendszerkapcsolataik felülvizsgálatára, de ezeket nem vetették el, terminusként már az új jogi szövegben is megjelentek.

Véleményünk szerint a jogi terminológiai rendszer kialakulásának időszakai megfelelnek az orosz jogrendszer fejlődési időszakainak. Ez különösen nyilvánvaló, ha az orosz jogszabályok terminológiai rendszerének kialakulását vesszük példának, amelynek ciklikus alakulása közvetlenül függ az orosz jogrendszer történelmi fejlődési szakaszaitól. A különböző szempontok elemzése alapján Szinyukov (2010:96) álláspontját vettük alapul, aki a jogrendszer fejlődésének öt korszakát különböztette meg az államalakulat változása szerint:

- az óoroszl zemsztvóra (*a. m. föld-együttesség; Oroszországban a járási és kormányzósági gyűléses képviselő*) épülő államnak megfelelő orosz jogrendszer (IX–XIII. sz.);
- a Moszkvai Állam jogrendszere (XIV–XVII. sz.);
- az Oroszl Birodalom jogrendszere (XVIII. század – XX. század eleje);
- a szovjet jogrendszer (a XX. század 20–80-as éve);
- az Oroszlországi Föderáció posztszovjet jogrendszere (XX. század vége).

Meg kell jegyeznünk, hogy a jogi terminológia kialakulásának legjelentősebb ciklusai gyakorlatilag egybeesnek a jogrendszer fejlődésének kiemelt időszakaival. Ezért úgy véljük, hogy ez a periodizáció – (mint minden időszakokra bontás) viszonylagossága ellenére – jól alkalmazható az általános jogi terminológiai rendszerrel kapcsolatban. A pontosság kedvéért hozzá kell tennünk, hogy a fejlődés utolsó szakaszát logikusabb nem posztszovjet, hanem inkább modern (XX. század vége – jelenleg is) időszaknak nevezünk.

Ezen túlmenően érdemes rámutatni arra, hogy az orosz jogi terminológiai rendszer kialakulása – véleményünk szerint – közvetlenül kapcsolódik az új írott jogforrások megjelenéséhez. Ezt többek között az is indokolja, hogy a terminusnak ilyen vagy olyan formában láthatóvá és meghatározhatóvá kell válnia, és rendszerszintű jellemzőinek világosan láthatónak kell lenniük. Ezért fontos, hogy az általános jogi terminológiai rendszer periodizálásakor „csatoljuk” ezeket a forrásokat.

A fentiek alapján a jogi terminológiai rendszer fejlődésének öt korszakát különböztethetjük meg, amelyek mindegyike az alrendszerek fennállásával is egybeesik:

- az óoroszl zemsztvóra épülő állam (IX–XIII. sz.) írott jogforrásaiban rögzített jogi terminológiai rendszer;
- a Moszkvai Állam írott jogforrásaiban (XIV–XVII. sz.) rögzített jogi terminológiai rendszer;
- az Oroszl Birodalom (XVIII. század – XX. század eleje) írott jogforrásaiban rögzített jogi terminológiai rendszer;
- a szovjet jog írott forrásaiban rögzített jogi terminológiai rendszer (XX. század 20–80-as éve);
- a modern jog írott forrásaiban rögzített jogi terminológiai rendszer (XX. század vége – jelen idő).

Anélkül, hogy az egyes időszakokban hatályos jogi terminológiai rendszer működésének részletes elemzésére vállalkoznánk, érdemes felhívni a figyelmet a terminológiai rendszer kialakulásának néhány általános szempontjára.

Először is meg kell állapítani azokat a logikai és jogi körülményeket, amelyek közvetlenül befolyásolják a fogalmak és az azokat kifejező terminusok kialakulását, és így előfeltételei a jogi terminológiai rendszer kialakulásának. A mi szempontunkból két ilyen körülményről beszélhetünk:

- egy új jogi jelenség vagy eljárás lényegének kifejezésére irányuló igény;
- az új jogi jelenség nyelvi denotációjának, vizualizálásának és ennek megfelelően a jogigény jogi normává alakításának igénye.

2. A terminológiastratégia helyzete az orosz nyelvi régióban

Az orosz jogi környezetben nem beszélhetünk explicit terminológiastratégiáról. Hiányoznak a terminológiastratégia kialakításáért felelős szervezetek, intézmények és azt lefektető dokumentumok. A kérdéskört a jogtechnika körébe sorolják, és sajnos el is vesz a jogalkotás egyéb technikai kérdései között.

A jogtechnika szabályainak betartása a törvénytervezetek és más normatív aktusok tervezeteinek elkészítése során garantálja azok minőségét. A technikailag tökéletlen törvények alkalmazása rendkívül nehéz és néha lehetetlen. Ezért a szövetségi jogalkotó fokozott figyelmet fordít a törvények technikai és jogi javítására. Így az Oroszországi Föderáció Szövetségi Gyűlésének Állami Dumája módszertani ajánlásokat dolgozott ki a törvénytervezetek jogi és technikai tervezéséről, és az Oroszországi Föderáció egyes jogalanyai (régióni) külön törvényeket fogadtak el a normatív jogi aktusok jogalkotásáról (úgynevezett „törvényekről szóló törvények”), amelyek többek között a jogtechnika kérdéseivel is foglalkoznak (pl. az Irkutszki terület törvényekről és más regionális normatív jogi aktusokról szóló törvényének 24. szakasza):

24. szakasz. A jogalkotási technika alapvető szabályai

(1) A területi törvényeket egyszerű és világos nyelven kell megfogalmazni. Általában nem megengedett az elavult szavak és kifejezések, a hasonlatok és a jelzők használata. A területi törvények tartalmazzák a kevésbé ismert jogi, technikai és egyéb szakkifejezések meghatározását. [...]

Az orosz nyelvi régióban jogi terminológiai adatbázisok és műhelyek nem találhatók. A jelentős számú központi és regionális jogi és jogközeli folyóiratban megjelent cikkekben jelennek meg új szavak, kifejezések, esetleg terminusok, amelyek elterjedése véletlenszerű. Központi kezdeményezésű terminológiai műhely nincs, inkább neves jogászok magánkezdeményezéseiről beszélhetünk, mint például a Jogtechnika Nyizsnyij Novgorodi Tudományos Kutató- és Alkalmazott Tudományi Központ (Нижегородский

исследовательский научно-прикладной центр¹ «Юридическая техника»), amely a *Jogtechnika* (Юридическая техника) jogelméleti évkönyvet adja ki. Ebben több terminológiai témájú cikket is találhatunk.

A jogi terminológia oktatása a jogtechnika standard tantárgy keretében jelenik meg. Terjedelme és tartalma nincs központilag szabályozva, az adott főiskola vagy egyetem adott oktatója által ajánlott tankönyvtől függ. A terminológiának egyes jogtechnikai tankönyvek csupán tizenöt sort szentelnek.

3. A jogi terminológia helyzete államnyelven

Az Oroszországi Föderáció Alkotmányának 68. cikke kimondja, hogy az Oroszországi Föderáció egész területén az orosz az államnyelv. Az Oroszországi Föderáció nemzetközi szerződéseinek, valamint a törvények és más normatív jogszabályok hivatalos kiadása során az Oroszországi Föderáció államnyelvét kell használni.

Az Oroszországi Föderáció népeinek nyelvéről szóló törvény 12. szakasza értelmében a szövetségi alkotmányos törvények, a szövetségi törvények, a Szövetségi Gyűlés házainak aktusai, az Oroszországi Föderáció elnökének határozatai és rendeletei, valamint az Oroszországi Föderáció kormányának határozatai és rendeletei hivatalosan az Oroszországi Föderáció államnyelven kerülnek közzétételre.

A tagköztársaságokban ezeket a jogi aktusokat a hivatalos közzététel mellett a köztársaságok államnyelven is közzé lehet tenni. A köztársaságok törvényei és egyéb normatív jogi aktusai az Oroszországi Föderáció államnyelven történő hivatalos közzététel mellett a köztársaságok államnyelven is hivatalosan közzétehetőek. A területek, megyei jogú városok, autonóm területek és autonóm körzetek törvényeit és egyéb normatív jogi aktusait hivatalosan az Oroszországi Föderáció államnyelven kell közzétenni. Szükség esetén e normatív jogi aktusokat a hivatalos közzététel mellett az Oroszországi Föderáció jogalanyainak (régiónak) jogszabályaival összhangban az Oroszországi Föderáció népeinek nyelvein is közzé lehet tenni.

Azokban az esetekben, amikor az Oroszországi Föderáció államnyelve mellett az Oroszországi Föderációt alkotó valamely köztársaság államnyelvét vagy az Oroszországi Föderáció népeinek más nyelvét is használják, az orosz nyelvű, valamint az Oroszországi Föderációt alkotó valamely köztársaság államnyelven vagy az Oroszországi Föderáció népeinek nyelvén készült szövegeknek tartalmilag és technikai kivitelezésükben azonosnak, olvashatónak kell lenniük, illetve a hangzó információknak (beleértve az audio- és az audiovizuális anyagokat, a televíziós és a rádióműsorokat) mind az orosz nyelven, mind az Oroszországi Föderációt alkotó valamely köztársaság államnyelven vagy az Oroszországi Föderáció népeinek nyelvén készült anyagokban tartalmilag, hangzás szerint és közvetítési mód szerint azonosnak kell lenniük.

1 <http://jurtech.org/>

4. A jogi terminológia jellemzői és a nehézségek típusai

Urmatova és Riszpajeva szerint (Urmatova et al. 2019: 318) a jogi fogalom meghatározásának megfelelőképpen kell tükröznie a meghatározott fogalom lényegét és tartalmát, továbbá minden normatív fogalomhoz saját és szigorúan egyértelmű szakkifejezést kell rendelni, amely egyszer és mindenkorra része a megfelelő fogalmat használó jogágaknak. Továbbá meg kell felelni a jogi terminológia normatív funkciójára vonatkozó követelményeknek is, ami a következőket foglalja magában: a terminusként használt szó

- nyelvi jellemzőinek feltétlen figyelembevétele,
- sajátos lexikális és a szintaktikai kapcsolatainak meghatározása,
- annak megállapítása, hogy lexikai jelentése mennyire következetes.

Ez ideális előfeltételeket biztosít a normatív jogi aktusok jó minőségben történő előkészítéséhez.

Az utóbbi évek tudományos munkáiban a terminológiával szemben támasztott fenti követelmények mellett olyanok is jelentőséget kaptak, mint a terminus pontossága, használatának elterjedtsége, jelentésének stabilitása, a terminus modernsége, nemzetközisége, eufóniája, szinonimáinak hiánya (id. mű, 320).

A jogi terminológia egyértelmű használata és alkalmazása nemcsak azt jelenti, hogy egy terminushoz egyetlen fogalmat rendelünk hozzá, hanem azt is, hogy azt egyformán értjük és egységesen értelmezzük. Úgy véljük, hogy a jogi terminológia az alkalmazási területtől függően két csoportra osztható:

- a jogi doktrína terminológiájára és
- a jogi gyakorlat terminológiájára.

A jogi terminológia továbbá felosztható a normatív jogi aktusok (normatív jogi terminológia), a jogalkalmazási, valamint az értelmező jogszabályok terminológiájára. Ez a megkülönböztetés a jogtudományban meglévő, a jogi aktusoknak a normatív jogi, jogalkalmazási és értelmező jogszabályokra való felosztásából következik, valamint abból, hogy figyelembe kell venni a jogtudomány által kifejlesztett és használt, a jogi aktusokban nem alkalmazott, de a jogi terminológiához tartozó fogalmak létezését is.

Mindazonáltal meg kell jegyezni, hogy ez a felosztás alapvetően elméleti, mivel a gyakorlatban nagyon nehéz különbséget tenni e jogi terminológiai területek között. Ennek oka, hogy a jogalkalmazási és az értelmező aktusok a normatív jogi aktusok és a jogtudomány terminusait egyaránt használják, valamint az, hogy a normatív jogi aktusok kidolgozása során a jogi terminológia minden fajtáját alkalmazzák. Vannak azonban olyan szakkifejezések, amelyeket vagy csak a jogi aktusok egy bizonyos típusában, vagy csak tudományos művekben használnak.

A normatív jogi terminusok (normatív jogi aktusok terminológiája) tehát olyan szakszavak (beleértve a szóösszetételeket), amelyek célja a normatív jogi aktusokban szereplő jogi fogalmak pontos megjelölése. A normatív jogi terminusok rendszere alkotja a normatív jogi terminológiát (Jogi nyelvészet – 8, 2007: 25).

A modern Oroszországot a jogalkotás gyors fejlődése jellemzi. E folyamat felgyorsult üteme nem gyakorol okvetlenül pozitív hatást a normatív jogi aktusok minőségére, azon belül is a terminológia helyes használatára. Ugyanakkor a jogi normák hatékonysága nagymértékben függ a normatív jogi terminusok helyes használatától, mivel azok célja a jogi tartalmak minél pontosabb, tömörebb és informatívabb bemutatása.

Jelenleg a normatív jogi terminológia alkalmazásával kapcsolatban a következő problémákat ismerjük. A fő probléma a normatív jogi terminusok használatában megmutatókozó egyértelműség (egységesség) hiánya (l. Tamás 2021: 63–64). Ideális esetben a terminológiának természetesen egységesnek kellene lennie az orosz jog egész rendszerében, véleményünk szerint azonban nem zárkozhatunk el attól, hogy egy terminus különböző jogágakban különböző fogalomként is használatos legyen. Jelentősek az azzal kapcsolatos problémák is, hogy miként biztosíthatjuk az alkalmazott terminológia egyértelműségét a jogalkotás különböző szintjein elfogadott normatív jogi aktusokban, valamint az azonos szintű normatív jogi aktusokban, például a szövetségi törvényekben. Azt is meg kell jegyeznünk, hogy az utóbbi időben elterjedt az a gyakorlat, hogy a különböző jogszabályokban a terminusokat speciális értelemben, csak „e törvény alkalmazásában” használják, ami nem járul hozzá a normatív jogi terminológia egyértelműségéhez és a rendszerben való gondolkodáshoz (l. Tamás 2021: 64–65). A terminológia egységessége / egységes használata azonban még egy normatív jogi aktuson belül sem mindig marad meg.

Nem ritka, hogy a normatív jogi aktusokban a fogalmak következetlen alkalmazásával találkozunk. Például a jogi személyek és az egyéni vállalkozók állami nyilvántartásáról szóló, 2001. augusztus 8-i szövetségi törvény az *átszervezéssel létrehozott jogi személy állami nyilvántartásba vétele* (*государственная регистрация юридического лица, созданного путем реорганизации*) kifejezést használja (V. fejezet), az Oroszországi Föderáció kormányának 2002. június 19-i határozatával jóváhagyott, a szövetségi igazságügyi szerv és a jogi személyek állami nyilvántartásba vételére felhatalmazott szövetségi végrehajtó szerv közötti együttműködés rendjéről szóló rendelet 7. szakaszában pedig *jogi személyek átszervezésének* (*vagy átszerveződött jogi személyeknek!*) *állami nyilvántartásba vétele* (*государственная регистрация реорганизации юридического лица*) szerepel.

Elég gyakori, hogy egy jogi jelenségre különböző kifejezésekkel utalnak. Például a végrehajtási eljárásról szóló, 1997. július 21-i szövetségi törvény 90. szakasza kimondja, hogy a bírósági végrehajtó cselekménye ellen *panasszal* lehet *élni* (*может быть подана жалоба*), az Oroszországi Föderáció Választottbírósági Eljárási Törvénykönyvének 24. fejezete szerint pedig *feljelentést* lehet *tenni* (*может быть подано заявление*).

A normatív jogszabályok gyakran tartalmaznak fogalmi zűrzavart és pontatlan kifejezéseket is. Így az Oroszországi Föderáció Polgári Törvénykönyve kimondja, hogy a telken található épület, építmény vagy egyéb ingatlan tulajdonosa *használati joggal* (*jus utendi*) (*право пользования земельным участком*) rendelkezik a telek felett (271. szakasz), míg az Oroszországi Föderáció Földdel Kapcsolatos Jogszabályai Törvénykönyvé-

nek 35. szakasza a telekrész *hasznosításának jogáról* (*право использования части земельного участка*) szól. Ebben az összefüggésben felmerül a kérdés, hogy milyen jogot takar a *telekrész hasznosítása*: *használati jogot* vagy a *birtoklás*, a *használat* és az *elidegenítés jogát*?

Még mindig gyakran találkozhatunk a terminusok között expresszív kifejezésekkel. Például a Mordvin Köztársaság területén fennálló közigazgatási felelősségről szóló, 2002. július 12-i törvényének 10-2. szakaszában *családon belüli botránnyokozás* (*бытовое дебоширство*) kifejezés szerepel, amely jól kifejezett érzelmi konnotációval bír.

A törvényben használt fogalmakat gyakran ugyanabban a törvényben határozzák meg. Egyes homályos fogalmak azonban nem kapnak egyértelmű meghatározást, vagy a rendelkezésre álló definíciók nem tükrözik megfelelően az adott terminus tartalmát. Az Oroszországi Föderáció Büntetőeljárásról szóló Törvénykönyvének 5. szakasza például a fellebbviteli fokot olyan bíróságként határozza meg, amely a büntetőügyekkel kapcsolatban hozott, nem jogerőre emelkedett bírósági ítéletek és határozatok ellen benyújtott panaszokat és beadványokat bírálja el „*fellebbezési rendben*” (*в апелляционном порядке*). Nyilvánvaló, hogy ebben a meghatározásban a *fellebbezési rend* fogalma pontosításra szorul.

A normatív jogszabályok egyik terminológiai problémája a nyelvészetileg és stilisztikailag helytelen, rossz hangzású kifejezések használata. A jogi nyelvben például gyakori a szóalakok helytelen képzése. Így a *jelentős értékre elkövetett* (*в крупном размере*) (az Oroszországi Föderáció Büntető Törvénykönyvének 158., 163. stb. szakasza), valamint a *megbízás nélküli ügyvitel – negotiorum gestio* – (*в чужом интересе*) (az Oroszországi Föderáció Polgári Törvénykönyvének 980., 981. stb. szakasza) kifejezésekben a főnév helytelenül áll egyes számban, mert az orosz irodalmi norma szerint ezekben az esetekben helyesebb lenne a többes szám használata.

Szintén figyelemreméltó az idegen terminológia használata a normatív jogszabályokban. Különösen szembeötlő az idegen kifejezések túlzott használata az Oroszországi Föderáció Polgári Törvénykönyvében (*del credere*, *váltókezesesség*, *lízings*, *kedvezményezett*, *szekvesztrum* stb. – *делькредере*, *аваль*, *лизинг*, *бенефициар*, *секвестр*).

Természetesen a modern világban aligha lehetséges teljesen elkerülni az idegen nyelvű terminológia használatát, mert az orosz nyelvből egyszerűen hiányozhat valamely jogi jelenség megnevezése, különösen, ha az új fogalom jelenik meg. Emellett ma már számos idegen nyelvű kifejezés is általánosan érthetővé vált. Egyszerűen csak észszerű és kiegyensúlyozott megközelítést kell alkalmazni ebben a kérdésben, és kerülni kell a külföldi terminológia használatát, ha az orosz nyelvben vannak megfelelő szinonimák. A normatív jogi terminológia e hiányosságainak kiküszöbölése érdekében szükséges annak egységesítése, habár a módszer tekintetében a szerzők véleménye jelentősen különbözik.

A **terminológia harmonizációja** annak nyelvközi rendezése, azaz a terminológia nemzeti és nemzetközi szintű összehasonlíthatóságának biztosítása (Karpinszkaja 2003: 210–211). A **terminológia szabványosításának** célja egy olyan végleges dokumentum létrehozása, amely rögzíti a kifejezéseket, az azokra vonatkozó követelményeket és azok

meghatározását (Fomina 2003: 165). Ugyanakkor az ilyen dokumentum típusát és joghatását normatív jogszabályokban kell meghatározni. A **terminológia egységesítése** a tudományos szakirodalomban (Danyilenko et al. 1981: 9) összetett és többdimenziós munkának tekinthető, hogy az ágazati terminológiát minden szükséges szinten (tartalmi, logikai és nyelvi) a legmesszemenőbbekig rendszerbe hozzuk. Ennek megfelelően a normatív jogi terminológia egységesítését úgy határozhatjuk meg, mint a terminológiai munka egyik válfaját, szakértői tevékenységet, amelynek célja a normatív jogszabályok terminusainak egységes, egyöntetű rendszerbe hozása, valamint annak biztosítását, hogy a terminusok logikai, tartalmi és nyelvi szinten az azokkal szemben támasztott valamennyi elvárásnak megfeleljen.

A fentiek közül a logikai szint azt tükrözi, hogy a normatív jogi terminológia rendszerének felépítése milyen mértékben felel meg a logika törvényeinek és szabályainak. Az egységesítés tartalmi szintje a jogi doktrína és a joggyakorlat fejlődésének aktuális szintjét tükrözi a normatív jogi terminológiában. A terminológiai egységesítés nyelvi szintje mindenekelőtt a terminológiai norma fogalmához, azaz a terminusokra vonatkozó bizonyos normatív követelmények rendszeréhez kapcsolódik.

A normatív jogi kifejezésekkel szemben támasztott követelmények olyan, a jogi, nyelvészeti és egyéb tudományok által kidolgozott, részben a normatív jogszabályokban rögzített alapvető elvárások (Fomina 2003: 166), amelyek célja a jogi normák tartalmának leginkább megfelelő kifejezések meghatározása. A normatív jogi terminusok használatára vonatkozóan a következő alapvető követelmények állapíthatók meg:

- egyértelműség (egységesség),
- törekvés a szinonimák kizárására,
- stabilitás,
- rövideg,
- a terminus nyelvi és stilisztikai helyessége,
- eufónia (jó hangzás)
- expresszivitás és konnotáció (szociokulturális tényezők okozta további szemantikai terhelés) hiánya,
- pontosság,
- érthetőség,
- széles körű ismertség,
- modernitás,
- az idegen kifejezések indokolatlan alkalmazásának elutasítása, azok átgondolt és indokolt használata stb.

E követelményeknek való megfelelés képezi a normatív jogi terminológia egységesítési folyamatának tartalmát, mivel célja a normatív jogi terminológia fenti és egyéb hiányosságainak kiküszöbölése, valamint az Oroszországi Föderációban a jogalkotás különböző szintjein megjelenő normatív jogszabályokban szereplő kifejezések egységes rendszerének létrehozása.

5. A fejlesztendő területek bemutatása a terminológiapolitika és jogi szakfordítás tükrében

A jogi szakfordítással foglalkozó szerzők jelentős része azon az állásponton van, hogy „az osztrák törvény oroszul is osztrák törvény legyen”, ami azt jelenti, hogy – véleményük szerint – csak a 100%-os ekvivalenciát kell feltétlenül alkalmazni, minden ettől eltérő terminus akár tükörfordításban is szerepelhet, gazdag jegyzetapparátus mellett. Így egy jogszabály fordításának – az ismert szerzők véleménye szerint – inkább egy külföldi jogi szakkikre kell hasonlítani, hogy a lapalji magyarázatok, ne pedig az „összefélcelt” megfelelések adják át a külföldi jogalkotó akaratát.

Mindazonáltal az ezt az álláspontot nem osztó szakfordítók és fordításoktatók is elismerik, hogy a jogi szakfordítóknak jelentős jogi ismeretekkel kell rendelkezniük az adott nyelv jogrendszeréből. Egyes szakmai fogalmak magyarázatát több bíróság, ügyvéd és közjegyző honlapján is megtalálhatjuk, több neves ügyvéd honlapja felér egy tankönyvvel. A magyar–orosz szakfordítónak – véleményünk szerint – alaposabban kell felkészülnie az orosz jogrendből, mint esetleg egy magyar–német vagy magyar–francia szakfordítónak, tekintettel arra, hogy noha Oroszországban a kontinentális jog képezi a jogrend alapját, számos – történelmileg kialakult – átvétel, „áthallás” létezik más jogrendekből (német jog, angolszász jog stb.).

Az orosz nyelvi régióban a jogi szakfordítóképzés esetleges. Sok kurzust hirdetnek, de ezek tananyaga véletlenszerű, az adott intézménytől és tanártól függ. Kész tankönyv kevés van, azok jelentős része is elavult. A leggyakrabban angol–orosz és német–orosz jogi szakfordítókat képeznek. Az EU jogszabályaiban szereplő és magyarra hivatalosan lefordított szakkifejezések orosz megfelelőit leginkább az Eurázsiai Gazdasági Unió jogszabályaiban² lehet megtalálni, mert azok kifejezetten a jogharmonizációs eljárás során készültek.

6. Összegzés és kitekintés

Észszerűen azt gondolhatnánk, hogy globalizálódó világunkban, amelyben a nemzeti nyelvek esetenként háttérbe szorulnak az angol mint közös nyelv mögött, a nemzeti jogszabályok harmonizálódnak a közös európai térségben és más országok jogrendszerében, a jogi fogalmak is egyre közelebb kerülnek egymáshoz, és jelentésük is egyre pontosabban kirajzolódik. Tanulmányunkban bemutattuk a jogi terminológia kialakulásának, fejlesztésének és egységesítésének folyamatát Oroszországban, amely már a IX. századtól végig követhető. Annak ellenére, hogy egyes történelmi korszakokban a „múltat végleg eltörölni” jelszavát hirdették, hiányoznak a terminológiastratégia kialakításáért felelős

2 <https://docs.eaunion.org/pages/alldocuments.aspx>

szervezetek, intézmények és az azt lefektető dokumentumok, a jogi terminológia történelmi folyamatossága nem szűnt meg.

A modern Oroszországot a jogalkotás gyors fejlődése jellemzi. E folyamat erőltetett üteme azonban nem gyakorol pozitív hatást a normatív jogszabályok minőségére, azon belül is a terminológia helyes használatára. Számos probléma vár megoldásra, mivel a jogi normák hatékonysága nagymértékben függ a jogi terminusok helyes használatától. Mindezek ellenére a terminológia nem kap megfelelő kereteket a jogtanulmányok során – egyrészt nem önállóan, hanem alapvetően a jogtechnika tantárgy keretein belül tanítják, amelynek számos más eleme nagyobb hangsúlyt kap, másrészt még a kurzus keretein belül sem bontakozhat ki, mert egyes tankönyvekben csupán tizenöt oldalt szentelnek neki, ami csupán tizenöt oldalt jelent az alapfokú jogászképzés teljes időtartama alatt.

Kétségtelen, hogy a terminológiai munka minden területe nagy jelentőséggel bír. Érdekes azonban megjegyezni az egységesítés kulcsszerepét a normatív jogi terminológiában, mivel az egységes fogalmi rendszer megléte a későbbi harmonizáció és szabványosítás alapjává válhat. A normatív jogi terminológia egységesítése hozzá fog járulni az orosz normatív jogszabályok technikai és jogi színvonalának javításához, kommunikációs hatékonyságának növeléséhez, mivel a normatív jogi terminusokba ágyazott információk érzékelése, felhalmozása, megőrzése és átadása sokkal jobb lesz, ha a terminusok és szakkifejezések szigorúan egységes rendszert alkotnak. Az oroszországi terminológiai vonatkozások áttekintése mindazonáltal lehetőséget ad a hazai terminológiastratégiával történő összevetésre, és bizonyára hasznos következtetések levonására.

Irodalom

- Алексеев С. С. 1982. *Общая теория права: в 2 т.* М.: Юридическая литература. Т. II. с. 268–270. (A jog általános elmélete).
- Большая советская энциклопедия.* М., 1975. Т. 20. С. 514. (Nagy Orosz Enciklopédia).
- Гринев-Гриневиц С. В. 2011. О терминологических аспектах языковой политики, *Термінологічний вісник.* № 1. С. 19–27. (Grinyev-Grinyevics Sz. V.: A nyelvpolitika terminológiai vonatkozásairól).
- Гринев-Гриневиц С. В., Сорокина Э. А. 2018. Перспективные направления развития терминологических исследований, *Вестн. Моск. гос. областного ун-та. Серия: Лингвистика.* № 5. С. 18–28. (Grinyev-Grinyevics Sz. V., Szorokina Je. A.: A terminológiai kutatásfejlesztés távlati irányai).
- Даниленко В. П., Скворцов Л. И. 1981. Лингвистические проблемы упорядочения научно-технической терминологии, *Вопросы языкознания.* №1., с. 9 (Danyilenko V. P., Szkvorcov L. I.: A műszaki-tudományos terminológia rendszerezésének nyelvi problémái).
- Едличко А. И. 2019. Прикладное терминоведение как направление языковой политики государства. / In: *Вестн. Моск. ун-та. Сер. 19. Лингвистика и*

- межкультурная коммуникация*. № 3, p. 19–27. (Jedlicsko A. I.: Alkalmazott terminológia mint az állam nyelvpolitikájának eleme).
- Жукова И. Н., Лебедько М. Г., Прошина З. Г., Юзефович Н. Г. 2013. *Словарь терминов межкультурной коммуникации* Под ред. М. Г. Лебедько и З. Г. Прошиной. М. (Zsukova I. N., Lebegyko M. G., Prosina Z. G., Juzefovics N. G.: A kultúrák közötti kommunikáció kifejezéseinek szótára).
- Ивакина Н. 2000. Русский язык российского права, *Российская юстиция*. № 7. (Ivakina N.: Az orosz jog orosz nyelve).
- Исаков В. Б. 2001. *Современные информационные технологии в законотворчестве, Законотворческая техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование*: Сб. ст. в 2 т., Под ред. В. М. Баранова. Т. 1. Н. Новгород, (Iszakov V. B.: Modern információs technológiák a jogalkotásban. A modern Oroszország jogalkotási technikája: állapot, problémák, fejlesztés).
- Казьмин И. Ф., Прянишников Е. А., Сморгунова Е. М. 1990. Унификация и стандартизация юридических терминов, *Язык закона*, Под ред. А. С. Пиголкина. М., Гл. 8. (Kazmin I. F., Prjanyisnyikov Je. A., Szmorgunova Je. M.: A jogi kifejezések egységesítése és szabványosítása).
- Калина, В. Ф. 2023. *Юридическая техника: учебник для вузов*, В. Ф. Калина. 2-е изд., перераб. и доп., Москва: Издательство Юрайт, 264 с. (Высшее образование). Текст: электронный // Образовательная платформа Юрайт [сайт]. (Kalina V. F.: Jogtechnika: tankönyv felsőoktatási intézmények számára) <https://urait.ru/bcode/533306> (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)
- Карпинская Е. В. 2003. *Унификация, стандартизация, кодификация терминов. Понятие о гармонизации терминов и терминосистем, Культура русской речи: Учебник для вузов*, Под ред. Л. К. Граудиной и Е. Н. Ширяева. М., § 27 гл. IV. (Karpinszkaja Je. V.: A kifejezések egységesítése, szabványosítása, kodifikációja. A terminusok és terminusrendszerek harmonizációjának fogalma, Az orosz beszéd kultúrája: tankönyv az egyetemek számára).
- Комарова З. И. 2017. Информационные вызовы современного общества: лингвотерминоведческие и терминографические процессы, *Политическая лингвистика*. № 5 (65). С. 12–34. (Komarova Z. I.: A modern társadalom információs kihívásai: lingvotermológiai és terminográfiai folyamatok).
- Лейчик В. М. 1996. *Прикладное терминоведение и его направления, Прикладное языкознание: Учебник*, Л. В. Бондаренко, Л. А. Вербицкая, Г. Я. Мартыненко и др. СПб., (Lejcsik V. M.: Alkalmazott terminológia és irányai. Alkalmazott nyelvészet: Tankönyv).
- Пиголкин А. С. 1990. *Язык закона*. М.: Юридическая литература (Pigolkin A. Sz.: A jog nyelve).
- Пиголкин А. С., Чернобель Г. Т. 1990. *Юридическая терминология: понятие и классификация*, *Язык закона*, Под ред. А. С. Пиголкина. М., Гл. 3. (Pigolkin A. Sz., Csernobel G. T.: Jogi terminológia: fogalom és osztályozás).
- Преимственность в праве* 1977. пер. с болгарского Н. Неновски, В. М. Сафронова; под общ. ред. Ю. С. Завьялова. М., 168 с. (Nenovski N.: Folytonosság a jogban).
- Сандевуар П. 1994. Введение в право. М., С. 135. (Bevezetés a jogba) (Eredeti kiadás: Sandevour P.: Introduction au droit, 1991).

- Синюков Н. В. 2010. *Российская правовая система. Введение в общую теорию*. 2-е издание, дополненное, Издательство НОРМА, Москва. (Szinuykov N. V.: Az orosz jogrendszer, Bevezetés az általános elméletbe).
- Tamás Dóra Mária 2021. Jogi terminológia a terminológus szemével, avagy milyen célokat érdemes megvalósítani az oktatás, az egységesítés és a terminológiapolitika terén? In: Tamás D. M. – Szoatak Sz. *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén*. Budapest: OFFI. 61–101.
- Туранин В. Ю. 2010. *Юридическая терминология в современном российском законодательстве: теоретические и практические проблемы использования*. М., С. 85. (Turanyin V. Ju.: Jogi terminológia a modern orosz jogalkotásban: a használat elméleti és gyakorlati problémái).
- Туранин В. Ю. 2002. Проблемы и перспективы унификации терминологии, *Журнал российского права*. № 11. (Turanyin V. Ju.: A terminológia egységesítésének problémái és perspektívái).
- Туранин В. Ю. 2014. *Генезис юридической терминологической системы*, Новый Индекс, Москва, 7 стр., (Turanyin V. Ju.: A jogi terminológiai rendszer genezise).
- Фомина Л. Ю. 2007. *Нормативная правовая терминология: современное состояние и вопросы унификации*, Изд-во Алт. ун-та, Кемерово; Барнаул, 167 стр., г. (Fomina L. Ju.: Normatív jogi terminológia: az egységesítés jelenlegi állapota és kérdései).
- Хижняк С. П. Правовая терминология и проблемы ее упорядочения, *Правоведение*. 1990. № 6. С. 67–71. (Hizsnyak Sz. P.: Jogi terminológia és rendezésének problémái).
- Хижняк С. П. 1997. *Юридическая терминология: формирование и состав*, Под ред. Л. И. Баранниковой. Саратов, (Hizsnyak Sz. P.: Jogi terminológia: kialakulás és összetétel).
- Чернобель Г. Т. 1983. *Теоретические основы упорядочения юридической терминологии, Проблемы совершенствования советского законодательства*. Труды ВНИИСЗ. Т. 27. М., (Csernobel G. T.: A jogi terminológia rendezésének elméleti alapjai. A szovjet jogalkotás fejlesztésének problémái).
- Юрислингвистика-8: *Русский язык и современное российское право: межвузовский сборник научных трудов* 2007. под ред. Н. Д. Голева. – Кемерово-Барнаул: Изд-во Алт. ун-та. (Jogi nyelvészet – 8: Az orosz nyelv és a modern orosz jog)

Források

- <http://jurtech.org/> (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.) Jogtechnika Nyizsnyij Novgorodi Tudományos Kutató- és Alkalmazott Tudományi Központ
- <https://www.consultant.ru/popular/> (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.) – Az Oroszországi Föderáció jogszabályai
- <https://www.garant.ru/> (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.) – jogi portál – Az Oroszországi Föderáció Jogszabályainak Gyűjteménye, 2002

<https://www.szrf.ru/> (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.) – Az Oroszországi Föderáció jogszabályai (jogszabályokat, bírósági és döntőbírósági határozatokat stb. publikáló hivatalos kiadványok elektronikus verziói)

<https://docs.eaunion.org/pages/alldocuments.aspx> (utolsó letöltés: 2023. 10. 17.) – Az Eurázsiai Gazdasági Unió joganyaga

Jogszabályok

Национальный стандарт Российской Федерации ГОСТ Р ИСО 29383-2013. – Москва, Стандартинформ, 2014 (GOSZT R 29383–2013. számú Orosz Nemzeti Szabvány) <https://files.stroyinf.ru/Data2/1/4293775/4293775287.pdf> (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)

Az Irkutszki terület 2009. december 16-i 17/9-ZSz. törvénye az Irkutszki terület jogszabályairól és a jogalkotási tevékenységről az Irkutszki területen – <https://irzs.ru/about/basic/aboutlaw/> (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)

A jogi személyek és az egyéni vállalkozók állami nyilvántartásáról szóló, 2001. augusztus 8-i 129-FZ. sz. szövetségi törvény – https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_32881/ (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)

Az Oroszországi Föderáció Kormányának a szövetségi igazságügyi szerv és a jogi személyek állami nyilvántartásba vételére felhatalmazott szövetségi végrehajtó szerv közötti együttműködés rendjéről szóló, 2002. 06. 19-i 442. sz. rendelete – https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_37237/ (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)

A végrehajtási eljárásról szóló, 2007. 10. 02-i 229-FZ. sz. szövetségi törvény – https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_71450/ (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)

A Mordvin Köztársaságnak a Mordvin Köztársaság területén fennálló közigazgatási felelősségről szóló, 2015. június 14-i 38-Z. sz. törvény – <https://base.garant.ru/9062516/> (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)

Oroszországi Föderáció Büntető Törvénykönyve – https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)

Oroszországi Föderáció Büntetőeljárás Törvénykönyve – https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/ (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)

Oroszországi Föderáció Polgári Törvénykönyve (első rész) – https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/ (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)

Oroszországi Föderáció Polgári Törvénykönyve (második rész) – https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_9027/ (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)

Oroszországi Föderáció Polgári Törvénykönyve (harmadik rész) – https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34154/ (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)

Oroszországi Föderáció Polgári Törvénykönyve (negyedik rész) – https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_64629/ (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)

Oroszországi Föderáció Polgári Perrendtartási Törvénykönyve – https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_39570/ (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)

Oroszországi Föderáció Közigazgatási Szabálysértési Törvénykönyve – https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/ (utolsó letöltés: 2023. 10. 16.)